

Motion till riksdagen 2019/20:2742

av **Bengt Eliasson m.fl. (L)**

Liberal funktionshinderspolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda den s.k. straffskärpningsparagrafen i brottsbalken vad gäller brott riktade mot personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utvidga möjligheterna till och skärpa kraven på samordnade individuella planer (SIP) och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att myndigheter bör få i uppdrag att arbeta systematiskt med regelförenkling och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att noga följa utvecklingen vad gäller merkostnadsersättning och omvårdnadsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa valhemligheten för personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga regelverken så att insatser som färdtjänst, ledsagning och assistans ges för att möjliggöra politiskt engagemang och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att underlätta myndighetssamverkan för att upptäcka oseriösa assistansanordnare och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga skollagen vad gäller fysisk tillgänglighet i skollokaler och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärare ska ha grundläggande kunskaper om elever med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rektorsutbildningen ska innehålla krav på kunskaper om elever med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att begreppet särskola ska ersättas av ett mer inkluderande namn och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga hälso- och sjukvårdslagen vad gäller hjälpmedel och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ansvaret för hjälpmedelsfrågor och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om etiska aspekter på robotar och automatisk övervakning inom vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regelverken för funktionshinderspolitiska insatser ska förtydligas så att människor kan få det stöd de behöver för att kunna ha ett aktivt liv, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samla ansvaret för att slussa ut unga med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden, inklusive ansvaret för aktivitetsersättningen, hos Arbetsförmedlingen och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de arbetsmarknadspolitiska stöden för personer med funktionsnedsättning bör bli färre men mer flexibla och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Samhall tydligt ska vara till för dem som på grund av funktionsnedsättning står långt ifrån arbetsmarknaden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av kommunernas tillämpning av merkostnadsprincipen och regelverken för förbehållsbelopp och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I januari 2019 gjordes en sakpolitisk överenskommelse mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet som inrymmer ett budgetsamarbete samt ett samarbete om de politiska frågor som framgår av 73 punkter i överenskommelsen. Inom området politik för personer som lever med funktionsnedsättning finns förslag som inte ingår i överenskommelsen och som vi motionerar om här.

För liberaler är det en självklarhet att människor är olika. Vi har olika kön, könsidentitet, sexuell läggning, ålder, härkomst och livsåskådning men också skiftande funktionalitet. Var fjärde svensk uppger sig ha någon form av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättningar finns i alla åldrar, klasser och yrkesgrupper, lever i staden och på landet, ensamma och i familjer, arbetar, är studerande, arbetslösa och sjukpensionärer, har olika värderingar och intressen, det vill säga, är precis som alla andra.

Det handlar om människor som finns överallt, här och nu, med olika ambitioner och olika livsdrömmar. Människor med förutsättningar som i vissa avseenden kan skilja sig från majoritetens, men som är en viktig del av samhällsgemenskapen och har lika rätt till delaktighet i den. Funktionshinderspolitik handlar om att ge möjlighet att förverkliga den rätten och om självständighet och självbestämmande. En liberal politik innebär att

skapa förutsättningar för att alla ska kunna bli sitt bästa jag, oavsett funktionsvariationer. Respekten för den enskilda människans frihet och värdighet är utgångspunkten för all liberal politik inom alla politikområden. Det är särskilt viktigt när det handlar om människor som mött hinder i livet – för vilka friheten inte är självklar.

Utgångspunkten för Liberalernas funktionshinderspolitik är FN:s allmänna deklaration om mänskliga rättigheter som stadfästes 1948 och som lade grunden för en rad konventioner inom området. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige ratificerade 2008, är basen för hela vår liberala funktionshinderspolitik. Konventionen syftar till att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att ta del av de mänskliga rättigheter som tillkommer alla. Konventionen utgår från grundläggande principer om individuellt självbestämmande, icke-diskriminering, fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, lika möjligheter, tillgänglighet, jämställdhet samt rätten för barn med funktionsnedsättning att utveckla sina förmågor och bevara sin identitet.

Artikel 16 i konventionen innebär att konventionsstaterna ska införa effektiv lagstiftning för att säkerställa att våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning identifieras, utreds och lagförs. Att personer med funktionsnedsättning är måltavlor för ideologiskt motiverade brott är ett faktum. Den så kallade straffskärpningsparagrafen i brottsbalken innebär bland annat att straffvärdet blir högre för brott som begås för att kränka offret på grund av hans tillhörighet till en viss grupp. Denna paragraf behöver breddas så att den uttryckligen omfattar brott som begås för att kränka personer med funktionsnedsättning. Samtidigt behöver kunskapen om utbredningen av hatbrott mot personer med funktionsnedsättning öka.

Från stuprör till kommuniserande kär!

Den svenska funktionshinderspolitiken har höga ambitioner. Personer med funktionsnedsättning ska ha goda levnadsvillkor och kunna leva som andra. Men i verkligheten är det ofta annorlunda.

Sedan 1979 är det till exempel lag på att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Ändå finns det fortfarande många bussar med höga insteg, busschaufförer som inte fått utbildning om hur ramper och liftrar fungerar, hållplatsutrop som inte används och informationsskyltar som saknas. Ett annat exempel är att målet för insatser enligt LSS är att ge goda levnadsvillkor. Samtidigt vittnar många om att både kommuner och Försäkringskassan systematiskt söker efter snålast möjliga tolkningar av regelverken eller sätt att undandra sig ansvar.

Funktionshinderspolitikens olika delar är kommuniserande kär!, men de hanteras alltför ofta i stuprör. Om regioner till exempel snålar med rehabilitering/habilitering och hjälpmedel kan det leda till att människor blir mindre självständiga än de annars skulle kunna ha varit. Någon som hade kunnat arbeta och betala skatt blir i stället beroende av sjukersättning, en annan blir beroende av mer personlig assistans och en tredje kan inte vara aktiv och vårda sin hälsa utan behöver mer sjukvård. Om Försäkringskassan nekar personlig assistans kastas personen inte helt sällan ut i en karusell av instanser och ett pussel av olika insatser som kraftigt försämrar livskvalité och möjligheter att leva sitt normala liv.

Personer med funktionsnedsättning behöver inte sällan stöd från flera olika myndigheter och förvaltningar – till exempel från Försäkringskassan, socialtjänsten, hälso- och sjukvården och Arbetsförmedlingen – och ibland från flera olika avdelningar

inom samma myndighet. Då blir det särskilt tydligt när regelverk krockar och samordningen brister.

Det är tydligt angivet i många regelverk att myndigheter ska samarbeta så att stödet till personer med funktionsnedsättning blir optimalt och så att inget hamnar mellan stolarna. I praktiken är det alltför vanligt att myndigheter istället skyfflar ansvar mellan sig. Det finns en betydande risk att det inte bara blir sämre lösningar för dem som har en funktionsnedsättning utan också dyrare för skattebetalarna när effektiva, sammanhållna och förebyggande insatser byts mot ineffektiva och fragmentiserade. När den ena instansen tror sig spara blir skattebetalarens slutnota betydligt högre. Kraven och förväntningarna på myndigheter att samverka för att ge bästa möjliga stöd till personer med funktionsnedsättning måste skärpas.

Sedan 2010 är det lag på att hälso- och sjukvården och kommunernas socialtjänst ska upprätta en så kallad SIP, en samordnad individuell plan, när en person behöver insatser från båda och önskar en sådan plan. Riksdagens socialutskott konstaterade i en utvärdering 2018 (2017/18:RFR5) att när SIP fungerar blir den ett viktigt verktyg för brukaren och hans eller hennes anhöriga, och de får då en bättre överblick över insatser och över vem som gör vad. För individen innebär SIP att adekvata insatser påskyndas och att dessa följs upp på kort och lång sikt. SIP-instrumentet bör vidgas så att det i princip gäller alla åldrar och i de flesta situationer när en persons vård- och stödinsatser kommer från flera myndigheter, inrättningar eller enheter. En samordnad individuell plan för hela livets skiften.

Samtidigt har arbetet med SIP kommit mycket olika långt i olika delar av landet. Trots att lagen kräver att regioner och kommuner ska upprätta överenskommelser om hur samarbetet ska fungera saknas sådana på många håll. Vi menar därför att det bör införas en möjlighet till sanktioner för de kommuner och landsting som trots lagens krav inte har övergripande överenskommelser om samordning. Samtidigt bör bestämmelsen utvidgas, så att den även omfattar andra myndigheters insatser, som Försäkringskassans och Arbetsförmedlingens. Det bör därutöver införas en möjlighet att samverka kring resurser.

Regelverk bör systematiskt förenklas och regelkrockar undanröjas. År 2011 gav alliansregeringen i uppdrag till Försäkringskassan att se över möjligheterna till regeländringar som kunde göra socialförsäkringen enklare och mer effektiv, både för Försäkringskassan och för de medborgare som kom i kontakt med myndigheten. Försäkringskassan följde upp detta med ett antal förslag, och har därefter fortsatt med årliga så kallade antikrångelkataloger med konkreta förslag. Liknande uppdrag har också getts åt andra myndigheter.

Vi anser att fler myndigheter ska ha ett uttryckligt uppdrag att arbeta med att uppmärksamma regelförenklningar och regelkrockar, och genomföra dem som de själva har rådighet över.

Från 1 januari 2019 ändrades regelverken för handikappersättning och vårdbidrag, och stöden bytte samtidigt namn till merkostnadsersättning och omvårdnadsbidrag. De båda stöden har sitt ursprung i blindhetsersättningen som infördes på 1930-talet. Sedan dess har en lång rad olika stöd och insatser tillkommit i funktionshinderspolitiken. Av denna anledning har över tid handikappersättningen och vårdbidraget fungerat som ett smörjmedel mellan andra system. Mellan de många olika delarna av funktionshinderspolitiken uppstår glapp och krockar i situationer som lagstiftaren inte förutsett, men som i viss mån kan överbryggas med hjälp av en merkostnadsersättning. Om stöden ska

kunna behålla sin karaktär av smörjmedel behöver de vara flexibla och ge utrymme för stöd också i situationer som lagstiftaren inte förutsett.

I samband med övergången till ett nytt system har handläggningstiderna blivit mycket långa. Det finns också signaler om att det blivit generellt svårare att få stöd i det nya systemet än i det gamla, vilket inte var syftet. Regeringen bör fortsatt noga följa effekterna av de nya regelverken och överväga åtgärder för att de ska kunna behålla sin funktion.

Demokrati, inflytande och delaktighet

Artikel 29 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ställer krav på att konventionsstaterna ska garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter och möjlighet att åtnjuta dem på lika villkor som andra. 2014 års demokratiutredning konstaterar i sitt betänkande Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) att det råder skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen när det gäller förutsättningarna att delta och utöva inflytande, men även vad gäller det faktiska deltagandet. Skillnader finns även vad gäller representationen i de folkvalda församlingarna utifrån funktionsförmåga.

Det måste vara möjligt att engagera sig partipolitiskt, att vara förtroendevald och att rösta i allmänna val även om man har en funktionsnedsättning. Åtgärder måste vidtas för att säkerställa valhemligheten också för den som har nedsatt handfunktion, kognitiva problem eller nedsatt syn.

Bristande tillgänglighet är diskriminerande och utgör ett hinder för att personer med funktionsnedsättning ska bli fullt delaktiga i demokratin. Det handlar bland annat om vallokaler, om lokaler för politiska möten men också om politisk information. Insatser som färdtjänst, hjälpmedel, ledsagning och assistans måste ges också för politiskt engagemang. Det kan behöva förtydligas i berörda regelverk.

Liv på lika villkor – värna och utveckla LSS-reformen!

Att leva ett liv på lika villkor handlar om så mycket mer än att kunna gå på toaletten, få i sig mat och få kläder på kroppen. Det individuella stödet måste alltid anpassas till individens behov och egna önskemål. År 1993 beslutade riksdagen om LSS. En världsunik rättighetslagstiftning som med sina långtgående rättigheter till valfrihet och självbestämmande innebar en revolution för dem som är beroende av dess insatser. LSS, lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade, har som mål självbestämmande och delaktighet. Utan självbestämmande blir delaktigheten inte mycket värd. Utan självbestämmande är inte LSS något annat än en beskrivning av ett antal tjänster och institutioner. Det är valfriheten och självbestämmandet som är det unika i lagstiftningen.

Det mest uppmärksammade inslaget i reformen var införandet av rätt till personlig assistans. Tanken var just att människor som dagligen är beroende av olika stödinsatser skulle få ett reellt inflytande över sin livssituation, till exempel över vem som skulle ge hjälpen.

Personlig assistans är en frihetsreform, den ger en möjlighet att leva som andra också för dem som har omfattande funktionsnedsättning, men den har steg för steg urholkats genom allt hårdare rättspraxis.

Sedan 2015 har antalet beviljade nyansökningar av personlig assistans kraftigt minskat, och många har fått stora neddragningar eller helt indragna beslut vid omprövningar. Under den förra mandatperioden hävdade regeringen att förklaringen till de kraftiga nedskärningarna av den statliga assistansersättningen var ändrad rättspraxis från domstolarna och därmed hos Försäkringskassan. Det finns dock skäl att delvis ifrågasätta denna beskrivning.

För det första har den ändrade rättspraxisen inte uppstått i ett vakuum. De prejudicerande domarna har ju tillkommit när myndigheter valt att driva en hårdare tolkning av reglerna till Högsta förvaltningsdomstolen.

För det andra har Försäkringskassans tolkning av denna rättspraxis inte heller uppstått i ett vakuum. Det tydligaste exemplet är den s.k. egenvårdsdomen från 2012, som inte började tillämpas av Försäkringskassan förrän 2016 efter att regeringen i regleringsbrevet för 2016 uppdragit åt Försäkringskassan att ”bidra till att bryta utvecklingen av antalet timmar inom assistansersättningen”. Det avviker markant från vad som normalt förekommer i regleringsbrev.

Värna LSS på kort sikt

Vi välkomnar att den rödgröna regeringen under 2017 till sist verkade inse att urholkningen av assistansen gått för långt och under våren 2018 tog initiativ till vissa lagändringar för att bromsa utvecklingen. Liberalerna accepterade dessa förslag som en tillfällig lösning, men de har inte inneburit någon förbättring över huvud taget för dem som förlorat eller fått kraftiga nedskärningar av sin assistans sedan 2015 eller för de rekordmånga som fått nej på en nyansökan.

En del av dessa har i stället fått stöd genom socialtjänsten (enligt LSS eller socialtjänstlagen) eller sjukvården – vilket innebär mindre frihet och trygghet för den enskilde, men samtidigt en risk för ökade offentliga utgifter. En del får inte längre något stöd alls, utan är helt beroende av anhöriga och vänner. Om LSS och assistansreformen ska kunna återupprättas till den frihetsreform det en gång var behöver lagen förtydligas för att eliminera effekten av ett antal prejudicerande domar. Den rödgröna regeringen hänvisade ibland till att LSS-utredningen (SOU 2018:88) skulle lösa LSS-krisen långsiktigt. Vår bedömning är dock att många av förslagen i denna tvärtom skulle öka utanförskapet och kraftigt försämra livssituationen för personer som omfattas av LSS.

I den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet som inrymmer ett budgetsamarbete samt ett samarbete om de politiska frågor som framgår av 73 punkter i överenskommelsen finns en punkt, punkt 64, med om just assistansersättningen. Den innebär att det ska säkerställas att den personliga assistansen och assistansersättningen präglas av hög kvalitet och rätts-säkerhet. Alla som har rätt till stöd ska få det. Rätt till assistans för egenvård, inklusive andning och sondmatning, ska återställas. Rätten till assistans för behov av tillsyn ska stärkas. Definitionen av normalt föräldraansvar ska smaltas av. En ny assistans-utredning ska tillsättas för att säkra detta. Också frågan om huvudmannaskapet för den personliga assistansen ska utredas.

Det ger en möjlighet att återställa de senaste årens urholkning av rätten till assistans, och det är bra. Det behöver göras skyndsamt, för de som nu ställts utan assistans kan inte vänta. Det behövs tydliga besked att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska få möjlighet att leva, inte bara överleva.

Värna LSS på lång sikt

Liberalerna vill mer än vad vi kommit överens om i januariavtalet. Vi vill ha en ny, bred LSS-utredning med uppgift att ta fram långsiktigt hållbara förslag som återupprättar och moderniserar LSS och personlig assistans till den frihetsreform det en gång var tänkt att vara, en reform som ger goda levnadsvillkor, självständighet och delaktighet till personer med omfattande funktionsnedsättningar. Stödet ska ha hög kvalitet och ges med kontinuitet och så stort självbestämmande som möjligt för den som behöver stödet. Personkretsarna bör utgå från behov, inte från diagnoser. Insatskatalogen bör ses över. Gränsdragningarna mellan olika insatser inom och utanför LSS behöver bli mer flexibla. Samordningsbestämmelser behöver ses över. Det är en rimlig princip att personer inte ska få dubbla stöd. Det är också rimligt att varje sektor i samhället ansvarar för sitt. Men dessa principer måste tillämpas på ett sätt som också ger möjlighet till kontinuitet för människor med omfattande behov (vilket var ett av syftena när LSS-reformen gjordes). Personlig assistans är bättre för den enskilde och dessutom kostnadseffektivt jämfört med omfattande hemtjänst, hemsjukvård och ledsagning.

Assistansersättningens utformning

Den personliga assistansen ersätts per beviljad timme med ett schablonbelopp som betalas ut av Försäkringskassan. Under många år har riksdagsmajoriteter av olika färg låtit ersättningsnivån öka mindre än de kollektivavtalade löneökningarna. Många seriösa assistansanordnare bedömer nu att de har svårt att bedriva verksamhet med rimlig kvalitet.

Arbetet med att reformera ersättningssystemet så att det blir rättvist, rättssäkert, förutsägbart och långsiktigt hållbart behöver återupptas, och ersättningsnivåerna behöver nog följas, så att de möjliggör arbetsledning och kompetensutveckling och rekrytering av kvalificerade assistenter till de användare som behöver det. En ny modell med behovsanpassad, differentierad assistansersättning byggd på brukarens individuella behov bör utredas.

Bekämpa fusk, inte personer med funktionsnedsättning

Tyvärr förekommer det fusk inom våra socialförsäkringssystem så också med personlig assistans, ibland i form av omfattande och organiserad kriminalitet där mångmiljonbelopp förskingrats, samtidigt som personer med funktionsnedsättning vanvårdats. Det ska vara nolltolerans mot allt fusk och missutnyttjande, och Liberalerna har medverkat till flera skärpningar i regelverken för att komma åt det. Inspektionen för vård och omsorg, IVO, bör ge tillsynen av assistansmarknaden hög prioritet, och möjligheterna till myndighetssamverkan för att upptäcka oseriösa assistansanordnare bör öka.

Men samtidigt bör man vara medveten om att fusk och felaktigheter är en mycket liten del av kostnadsökningarna och strategin har varit missriktad. I stället för att rikta in arbetet mot dem som är oseriösa eller kriminella har villkoren stramats åt för dem som verkligen behöver stöd. Samtidigt har villkoren försämrats för seriösa företag i assistansbranschen, så att de fått allt svårare att göra ett bra jobb.

En skola på lika villkor

Skolan är den plats där vi formas, bildar oss och möter vänner för livet. En bra skola och förskola är det bästa sättet att skapa jämlika möjligheter inför framtiden. I denna miljö, där vi ska ges förutsättningar för livet, är det särskilt viktigt att alla kan vara delaktiga och ha samma valfrihet.

FN:s konvention om personer med funktionsnedsättning är tydlig: Personer med funktionsnedsättning ska på lika villkor som andra få en utbildning med samma kvalitet.

Under den tid Liberalerna (då Folkpartiet liberalerna) ledde Utbildningsdepartementet drev vi igenom flera viktiga reformer för elever med funktionsnedsättning. I den nya skollagen har det blivit tydligare att särskilt stöd är en rättighet för de elever som behöver det, och att de som inte är nöjda med det stöd de får kan överklaga detta. Liberalerna var också pådrivande för att inrätta Skolinspektionen, som har större resurser och befogenheter än tidigare tillsynsmyndigheter att se till att skolorna faktiskt uppfyller sina skyldigheter.

Liberalerna drev igenom ett förbättrat regelverk för stöd och särskilt stöd. Till exempel ska en elevs behov av särskilt stöd utredas skyndsamt om läraren eller föräldrar anmäler det till rektorn. Vi har också förtydligat i skollagen att elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskraven ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka konsekvenserna av funktionsnedsättningen, dvs. sådant stöd ska inte kunna upphöra för att eleven har nått betyget E. Vi har också drivit igenom att kommuner och rektorer måste fördela skolans resurser så att de som behöver mer får mer.

Men mycket arbete återstår. I praktiken lever svensk skola inte upp till de mål vi själva satt upp eller de mål som finns i FN:s barnkonvention och i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Inkludering på riktigt

Liberalerna är kritiska till hur ”inkluderingstanken” har tillämpats i alltför många kommuner och skolor, där det har inneburit att alla elever ska lära sig samma sak, på samma tid, i samma klassrum. Av rädsla för att barn med olikheter och svårigheter skulle stigmatiseras så skulle specialklasserna och speciallärarna bort och klassläraren skulle fortsättningsvis hantera alla barn, oavsett förutsättningar, i ett och samma klassrum. Det kallades inkludering, men effekten har blivit den rakt motsatta. Det har inte minst drabbat barn med olika funktionsvariationer, oftast neuropsykiatriska, NPF, som fått otillräckligt stöd. Att få sin undervisning i storgrupp kan vara outhärdligt för många elever med NPF, med frånvaro och skolmisslyckanden som följd. Inkluderingen har lett till exkludering.

Det behöver bli mer accepterat med särskilda undervisningsgrupper i svensk skola, där de elever som behöver mer stöd eller en lugnare miljö kan få det. Skola och förskola måste ha rutiner för att tidigt upptäcka ”osynliga” funktionsnedsättningar som NPF eller dyslexi. Ingen ska behöva gå år efter år med stämpeln ”ouppfostrad” eller ”korkad”. Med tidiga insatser får barnen bättre förutsättningar att utvecklas.

Det behövs också specialskolor och resursskolor för elever med de allra största svårigheterna, till exempel omfattande funktionsnedsättning. Den trend som svept över svenskt skolväsende där dessa skolenheter har avvecklats har varit olycklig. Såväl särskolan som specialskolan ska vara kvar som egna skolformer, men det är önskvärt att dessa är samlokaliserade med andra skolformer och att eleverna har en del

gemensamma aktiviteter. Bristande fysisk tillgänglighet är däremot aldrig ett godtagbart skäl att placera en elev i en särskild skola. Målet bör därför vara att avskaffa de s k Rh-gymnasierna.

Särskolan får inte vara en återvändsgränd. Även en särskoleutbildning ska, eventuellt efter komplettering, kunna leda till behörighet till vidare utbildning. Det behövs fler utbildningsvägar för unga med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel inom yrkeshögskolan, folkbildningen och lärlingsutbildningen och genom anpassade högskoleutbildningar.

Under många år har särskolans elever påtalat att skolformens namn är stigmatiserande och ger negativa associationer. Eleverna har därför efterfrågat ett byte av namn på skolformen. Detta lyfts inte minst fram i SOU 2011:8 ”Den framtida gymnasiesärskolan”, där det även konstateras att tre av sex undersökta kommuner valt att undvika särskolebeteckningen.

Elever ska vara och känna sig välkomna och inkluderade i skolan, oavsett skolform. Därför bör begreppet särskola bytas ut, gärna till ett namn som enligt eleverna själva bättre beskriver deras skolform. Ett möjligt nytt namn är utvecklingsskola.

Tillgänglighet i skolan

Alltför många skolor har fortfarande alltför bristande tillgänglighet. Detta gäller den synliga fysiska tillgängligheten men även den osynliga men alltmer aktuella kognitiva tillgängligheten. Många unga med funktionsnedsättningar kan på grund av otillgängliga lokaler inte gå i samma skola som sina syskon eller kamrater. Istället skjutsas de dagligen långa sträckor till andra skolor.

I värsta fall ökar segregeringen än mer när det är dags för gymnasiestudier. De otillgängliga skolorna är naturligtvis stängda också för lärare och annan personal med motsvarande funktionsnedsättningar. Även föräldrar med funktionsnedsättning begränsas i sitt fria val av skola för sina barn.

Det handlar om fysisk tillgänglighet, men också om sådant som att färgkoda korridorer så att den som har orienteringssvårigheter kan hitta och att den akustiska miljön ska fungera för den som har hörselnedsättning eller perceptionsstörningar. Den som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning behöver miljöer där det går att hitta lugn och ro, både för studier och på raster.

De åtgärder som vidtas för att öka tillgängligheten utgår ofta från enskilda elevers behov och inte från ambitionen att generellt tillgängliggöra skolan.

Den bristande tillgängligheten innebär att ungas möjlighet att välja skola begränsas liksom deras möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen och att vara socialt delaktiga. Barn med funktionsnedsättning kan inte vara med sina klasskamrater på rasterna eftersom skolgården och lekredskapen är otillgängliga.

I den miljö där unga vistas en stor del av sin tid måste tillgängligheten vara god – för eleverna men också för lärare och annan personal och för föräldrar. Skollagen kräver att skolor ska vara ändamålsenliga. Tolkningen av detta innebär dock i praktiken att friskolor tillåts bedriva sin verksamhet i otillgängliga lokaler. Även skolan omfattas av den nya bestämmelsen om bristande tillgänglighet som diskriminering. Det är bra men otillräckligt. Det räcker inte att kräva tillgänglighetsanpassning vid om- eller tillbyggnad. Skollagen bör förtydligas så att det framgår att alla skolor som huvudregel ska ha grundläggande tillgänglighet.

Rätten till språk och kommunikation

Det är en mänsklig rättighet för döva och hörselskadade att få utbildning på de mest ändamålsenliga språken för kommunikation. Kommunikationen ska fungera mellan eleven, lärare och personal utan språkliga hinder. En tillgänglig kommunikation i skolan är avgörande för elevernas akademiska och sociala utveckling.

Sverige har förbundit sig att följa FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen är tydlig när det gäller barns rätt till utbildning på ändamålsenligt språk, format och medium, där teckenspråk och punktskrift nämns specifikt.

I artikel 24 uttrycks att konventionsstaterna ska ”säkerställa att utbildning av personer, särskilt av barn med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadade, ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar akademisk och social utveckling”. Rätten till punktskriftsundervisning regleras inte i dagsläget i skollagen.

Runt 1 500 personer i Sverige kan läsa och skriva punktskrift. Alla gravt synskadade och blinda ska kunna kommunicera med ett eget skriftspråk. För blinda och gravt synskadade barn, unga och vuxna är punktskriften det läs- och skriftspråk som ger möjlighet till ett aktivt liv med utbildning, arbete och fritid.

Förr skickades blinda elever till specialskolor långt ifrån hemmet. Nu går blinda barn i vanlig skola med seende klasskamrater. Detta är positivt, men det finns brister i hur synskadade barn och ungdomar lär sig punktskrift. Det händer att elever med grav synnedsättning hänvisas till att enbart lyssna på talböcker eller använda datorer med talsyntes. Om man inte tidigt tränar punktskrift kan det leda till att barnen väljer talet framför punktskriften. Det kan kännas enklast på kort sikt, men leder till stora problem längre fram i livet. Samtidigt är det få som förlorar synen i vuxen ålder som får en ordentlig utbildning i punktskrift. Punktskrift finns i böcker, tidskrifter, på läkemedelsförpackningar, hissknappar, bankomater, skyltar och på flera andra ställen i det offentliga rummet.

Döva, hörselskadade och barn med teckenspråkiga anhöriga har laglig rätt att få lära sig svenskt teckenspråk. Men dagens utbildningssystem gör det svårt för barnen att få tillgång till undervisning och utveckling i teckenspråk. Trots att svenskt teckenspråk är jämställt med de nationella minoritetsspråken ges det inte samma status, vilket inskränker barns rätt till teckenspråk.

De flesta barn med hörselnedsättning går idag i kommunala skolor, ofta utan möjlighet att lära sig och utveckla teckenspråk tillsammans med andra. För döva och hörselskadade elever som lärt sig teckenspråk ges en ovärderlig tillgång till ett visuellt språk som inte ställer krav på att höra. Tvåspråkighet (svenskt teckenspråk och svenska) ger möjlighet att välja språk beroende på situation.

Barn till teckenspråkiga föräldrar har rätt att lära sig svenskt teckenspråk som modersmål i skolan, men hindras alltför ofta till exempel för att elevantalet är för lågt eller att det saknas teckenspråklärare. I rapporten *Se språket – Barns tillgång till svenskt teckenspråk* (Språkrådet 2014) uppmärksammas dagens brister som försvårar tillgången till undervisning i svenskt teckenspråk: ”Enligt skolförordningen är kommunerna skyldiga att ordna modersmålsundervisning först när det finns fem elever och det går att hitta en lämplig lärare. Det är dock i praktiken svårt – för att inte säga omöjligt – att skapa modersmålsklasser med dessa krav. För de nationella minoritetsspråken gäller inte bestämmelsen om minst fem elever.”

Idag råder det en alarmerande brist på teckenspråkslärare och utan teckenspråkslärare kan ingen undervisning i ämnet teckenspråk erbjudas till barnen. Det finns heller ingen högskola eller universitet som har examensrätt för att utbilda teckenspråkslärare.

Eftersom svenskt teckenspråk är jämställt med de nationella minoritetsspråken ska rätten till modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk stärkas på samma sätt som föreslagits för minoritetsspråken.

En teckenspråkslärarutbildning måste inrättas snarast för att stärka barns rätt till teckenspråk och främja utbildning i teckenspråk. Kommuner ska se till att barn som önskar teckenspråk i skolan erbjuds detta.

Stärk lärarutbildningen

För att få en lärarexamen måste studenten idag visa förmåga att identifiera och i samverkan med andra hantera specialpedagogiska behov. Det kravet behöver skärpas och förtydligas. Alla lärare ska ha grundläggande kunskaper i hur de ska arbeta med elever med funktionsnedsättning, med insikten att detta inte nödvändigtvis innebär ett specialpedagogiskt behov. En elev med rörelsehinder eller synnedsättning kan till exempel behöva hjälpmedel och en tillgänglig fysisk miljö utan att för den skull behöva någon särskild anpassning av själva undervisningen. Även rektorsutbildningen måste innehålla tydliga krav på kunskaper om elever med funktionsnedsättning.

Idrott och hälsa – också för elever med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättning har samma rätt som andra barn att delta i skolans alla ämnen, och samma behov av att lära och utvecklas. Men ett ämne där det särskilt slarvas med det är idrott och hälsa. Många elever deltar inte alls i undervisningen, varken på lektioner eller på friluftsdagar. De "befrias" – rakt in i en ohälsofälla.

Den som är utestängd från undervisningen får sämre förutsättningar för en hälsosam och aktiv livsstil – trots att den som har en funktionsnedsättning inte sällan har större behov av fysisk aktivitet för att behålla och utveckla sina förmågor. Även särskolan misslyckas, trots sin specialisering, med fysisk aktivitet för sina elever.

Alla barn har rätt att delta i idrott och hälsa och på friluftsdagar. Det är skolans ansvar att anpassa undervisningen så att alla kan delta utifrån sina förutsättningar. Vi har redan konstaterat att skolor ska vara tillgängliga. Det gäller förstås också lokalerna för idrott och hälsa. Lärare i idrott och hälsa ska få utbildning och fortbildning i hur undervisningen kan anpassas utifrån olika elevers förutsättningar.

Mer samordning och tydligare riktlinjer kring hjälpmedel

Villkoren för hjälpmedel är alltför olika över landet, och landstingens förskrivning är inte sällan så snål att det kan ifrågasättas om det är i enlighet med lagstiftarens intentioner. Det är oacceptabelt att tillgången till hjälpmedel kan avgöras av var man bor. Det behövs nationella riktlinjer som anger en lägstanivå. Myndigheten för delaktighet bör ges ett samlat ansvar för hjälpmedelsfrågorna.

Ansaret för hjälpmedel bör samlas hos regionerna. Det är idag delat mellan kommuner, regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Ett samlat centralt ansvar hos Myndigheten för delaktighet och huvudmannaskap hos

regionerna skulle till exempel kunna leda till större snabbhet och flexibilitet vid tillhandahållande av hjälpmedel för arbete.

I Hjälpmedelsutredningens betänkande SOU 2017:43 konstateras att mycket få landsting förskriver så kallade fritidshjälpmedel, trots att det framgår tydligt av hälso- och sjukvårdslagens förarbeten att skyldigheten att förskriva hjälpmedel bland annat omfattar hjälpmedel för normala fritids- och rekreationsaktiviteter. Liberalerna delar utredningens bedömning att lagen bör förtydligas på denna punkt. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.

Den som behöver hjälpmedel ska ha ett avgörande inflytande över vilket hjälpmedel som tillhandahålls. De problem som funnits med fritt val av hjälpmedel bör kunna åtgärdas utan att återgå till gamla fyrkantiga modeller. Att det blir krångligare för myndigheter får inte vara ett skäl att begränsa människors självbestämmande. Det ska också vara möjligt för den som vill och kan att få en personlig hjälpmedelsbudget.

Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling ytterligare stimuleras. 3D-skrivare och scannrar gör att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, enklare och billigare kan bli individuellt anpassade. Utvecklingen av robotar och system för övervakning inom hälso- och sjukvården och omsorgen går snabbt. Som exempel kan nämnas robotar som kan användas vid kommunikation med en enskild, som ett äthjälpmedel, vid toalettbesök, vid träning och rehabilitering, som ersättning för förlorade kroppsdelar eller i rörelseassisterande syfte, som sällskap eller för att undvika tunga lyft för vårdpersonal. Kameraövervakning har kommit som alternativ eller komplement vid övervakning av en vårdtagare och kan vara ett sätt att öka tryggheten för individen som använder den men också för att effektivisera omsorgen.

En rad lagar reglerar tillhandahållandet av hjälpmedel som de ovan nämnda, och olika myndigheter har ansvar för kvalitetssäkring, tillsyn och kunskapsförmedling. Även ansvaret för förskrivning är delat på många olika myndigheter. Det gör att det finns risk för att frågeställningar ramlar mellan stolarna. En sådan fråga är behovet av etisk bedömning av värdet för en vårdtagare när en robot tas i bruk eller kameraövervakning installeras.

Statens medicinsk-etiska råd skriver i sin rapport Robotar och övervakning i vården av äldre – etiska aspekter (Smer 2014:29) att användningen av robotar och automatisk övervakning har en stor potential att förbättra vårdens och omsorgens kvalitet men det behövs mer forskning om hur tekniken kan påverka människan och viktiga värden i vården. Etiska frågor måste få ta större plats under utprovningsprocessen men också vid beslut om den enskildes användning av den.

Krav på etisk bedömning vid användning av robotar och automatisk övervakning framgår inte tydligt av gällande lagstiftning. En genomgång behöver därför göras för att se var kompletteringar behövs för att därefter införas. Det behöver också tydliggöras vilken myndighet som har ansvar för att säkerställa om det utifrån etiska utgångspunkter är försvarbart att införa en robot eller ett system för automatisk övervakning i hälso- och sjukvården och omsorgen.

Förutsättningar för en aktiv fritid

Den självskattade ohälsan är 10 gånger högre hos personer med funktionsnedsättning än bland övrig befolkning – och det handlar i hög grad om ohälsa som inte är en direkt

följd av funktionsnedsättningen. En del av detta handlar om att en stillasittande fritid är mer än dubbelt så vanligt som bland befolkningen i stort.

Fysisk aktivitet är en av de viktigaste faktorerna för en god hälsa, och offentlig-finansierade verksamheter har ett särskilt ansvar för att se till att det också blir möjligt för personer med funktionsnedsättning. Anläggningar för lek, aktivitet och spontan-idrott, som lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor, måste vara tillgängliga. Idrottsanläggningar och sporthallar behöver vara tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummet och på läktaren. Det behövs sportotek där det går att låna idrottsutrustning och idrottshjälpmedel. Insatser som personlig assistans, kontaktperson, ledsagare och hjälpmedel måste ges i så stor utsträckning att det möjliggör ett aktivt liv.

Idrottsrörelsen måste samtidigt bli bättre på att inkludera personer med funktionsnedsättning. Idrotten har omkring två miljarder kronor per år i statsbidrag, ett omfattande stöd från kommunsektorn samt förmånliga skatteregler. En enig riksdag har vid flera tillfällen tydligt markerat att ett mål för statens stöd till idrotten är idrott för alla. I målformuleringen nämns särskilt personer med funktionsnedsättning. Trots detta är idrott för personer med funktionsnedsättning satt på undantag, och där det finns sker det ofta som en verksamhet skild från andra.

Liberalerna välkomnar därför Riksidrottsförbundets arbete för att implementera en handlingsplan för idrott för personer med funktionsnedsättning och hoppas att den innebär tydliga förbättringar framöver.

Regeringen bör överväga en öronmärkning av stöd till idrott för personer med funktionsnedsättning, i första hand inkludering av barn och unga. En förebild kan vara Norge, där ungefär tio procent av det totala statliga stödet till idrotten öronmärkts till idrott för personer med funktionsnedsättning.

2021 arrangeras världens största humanitära idrottsevening – Special Olympics World Winter Games – i Åre och Östersund. Det är ett utmärkt tillfälle för Sverige att sätta fokus på en ökad folkhälsa bland personer med intellektuell funktionsnedsättning samt skapa ett mer inkluderande samhälle.

Jobb och försörjning på lika villkor

I vårt samhälle är arbetet en viktig del av livet och vuxenidentiteten. Att ha ett arbete är ett medel för att kunna leva ett fullvärdigt liv. Det handlar om förankring, livskvalitet och tillhörighet, om rätten att vara inkluderad i samhället och om att ha egen försörjning.

En funktionsnedsättning innebär inte nödvändigtvis nedsatt arbetsförmåga. Ofta handlar det helt enkelt om att hitta ett arbete som är lämpligt utifrån individens egna förutsättningar. I andra fall kan funktionsnedsättningen fullt ut kompenseras med hjälpmedel eller andra anpassningar. De allra viktigaste åtgärderna för att minska klyftorna i sysselsättning mellan personer med olika funktionalitet handlar därför om matchning, tillgänglighet och om att motverka fördomar och diskriminering.

Enligt Arbetsförmedlingen (2018) har många i gruppen personer med funktionsnedsättning kompetens inom områden med bristyrken, såsom hotell och restaurang, barnomsorg, bygg och anläggning, hälso- och sjukvård och läraryrken. Det är en stor brist att många personer med rätt kompetens uppenbarligen inte har kunnat få anställning trots arbetskraftsbehov. Arbetsgivare måste bli bättre på att anställa personer med funktionsnedsättning, och här har offentlig sektor ett särskilt ansvar för att agera

förebild och föregångare. Kommuner och landsting står också inför ett stort behov av arbetskraft, där det finns mycket att vinna på att göra arbetslivet tillgängligt för fler.

Men en del behöver mer stöd för att få ett arbete. Idag läggs omkring 20 miljarder kronor per år på olika arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning, medan sjuk- och aktivitetsersättningen kostar 50 miljarder kronor per år. Människors frihet och självständighet skulle sannolikt öka om man vågade försöka vända på proportionerna. Det borde vara möjligt att lägga mer offentliga medel på att stödja att människor får göra något meningsfullt i gemenskap med andra, och lite mindre på att de ska klara försörjningen när de är sysslösa utanför, och det bör vara ambitionen och utgångspunkten för alla reformer på dessa områden. Aktivitet och gemenskap ska alltid prioriteras före passivitet och utanförskap, också för den som är långt ifrån den reguljära arbetsmarknaden.

Idag finns det många och krångliga stöd för personer med funktionsnedsättning – så krångliga att knappt ens Arbetsförmedlingens experter hittar rätt bland dem. Det gör det svårare att få rätt stöd för dem som behöver det. Insatserna behöver bli färre och mer flexibla och ansvaret samlas hos den nya myndigheten. Stöd i form av Supported Employment/SIUS bör särskilt prioriteras. Samhall ska tydligt vara till för dem som på grund av funktionsnedsättning står långt ifrån arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingen bör få ett samlat ansvar för utslussningen av unga på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att den bör ta över ansvaret för aktivitetsersättningen.

Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Visionen är att ersättningsgraden i princip bör kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra.

Att personer med intellektuell funktionsnedsättning sammantaget inte ges samma möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden slår hårt mot individen men är också ett slöseri med mänskliga resurser ur ett samhällsperspektiv. Samhället behöver bli bättre på att ta tillvara människors kompetens. Det är också en fråga om rättigheter. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trycker i artikel 27 på frågan om arbete ur olika aspekter.

Daglig verksamhet har väldigt olika utformning, utbud och regelverk i olika delar av landet samtidigt som det är alldeles för låg kvalitet i många kommuner. Liberalerna vill att det ska bli vanligare med daglig verksamhet på vanliga arbetsplatser. Dels är det ofta mer meningsfullt för deltagarna och för arbetsplatserna, dels kan det ibland fungera som ett första steg till en anställning. Även de i LSS personkrets 3 borde få rätt till daglig verksamhet.

Att skapa ett samhälle som är tillgängligt för alla är avgörande för varje samhälle som vill främja människors delaktighet och lika möjligheter. Under lång tid har personer med sjukersättning eller aktivitetsersättning halkat efter i ekonomisk standard vid jämförelse med löneutvecklingen i Sverige. Myndigheten för delaktighet (2018) illustrerar tydligt de ökade skillnaderna i ekonomisk standard mellan denna grupp och befolkningen i övrigt.

Att leva under knappa ekonomiska förhållanden medför stora konsekvenser i en människas liv. Vid en kortare tidsperiod blir konsekvenserna mindre kännbara. Men för personer som under större delen av eller hela sitt vuxna liv står utanför arbetsmarknaden, för att man inte kan eller av olika skäl inte givits möjligheten att få ett lönearbete som passar ens förmåga, påverkas livsförutsättningarna kraftigt. Vardags-

händelser som många tar för givet, såsom bio- och cafébesök, resor till släkt i andra delar av landet eller inköp av ett par skor, kan vara uteslutna på grund av de knappa ekonomiska resurserna.

Personer som har en intellektuell funktionsnedsättning och bor i en bostad med särskild service enligt LSS har låga inkomster och små möjligheter att påverka sin ekonomiska situation. Behovet av stöd och hjälp medför att valfriheten vad gäller bostadens läge och pris är mycket begränsad för dessa personer, som också är beroende av de sociala ersättningssystemen för sin försörjning. Det kommunala självstyret medför att utgifterna för den enskilda personen kan se olika ut beroende på var man bor i landet. Det behövs en översyn av hur kommunerna tillämpar merkostnadsprincipen och regelverken för förbehållsbelopp i LSS och socialtjänstlagen.

Bengt Eliasson (L)

Johan Pehrson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avci (L)

Mats Persson (L)